

ЗМІСТ

Від упорядника.....	7
<i>Микола Рябчук. П'ять пісень про Лишегу.....</i>	11
<i>Віктор Морозов. Сонячний танець.....</i>	25
І ми залишили по собі слід	27
<i>Валерій Шаленко. Олег був у душі художником.....</i>	33
<i>Юрко Винничук. Кактус, Кролик, Чемодан і всі, всі, всі (богема 1970-их).....</i>	37
2014. Літо.....	61
<i>Йосип Вільховий. Він іншим жив.....</i>	64
<i>Володимир Яворський-Волдмур. Лаврська.....</i>	73
<i>Орест Яворський. Один із запізнілих.....</i>	76
<i>Владко Кауфман. Він страшно не любив поверховості.....</i>	81
<i>Юрко Кох. Лише Олег. Га?.....</i>	92
<i>Катерина Немира. Спогад про Лишегу і час.....</i>	97
<i>Юрій Брилинський. Від Грицька я й почув уперше прізвище Лишеги.....</i>	108
<i>Ярослав Довган. Voxхристий спогад.....</i>	110
<i>Богдан Чепурко. Олег Лишега і сімдесяті.....</i>	112
<i>Наталка Мезенєва. Вперше я побачила Олега у Львові.....</i>	117
<i>Оксана Лишега. Про тата.....</i>	121
<i>Станіслав Смирнов. Мені було цікаво спостерігати за тим, що він робить.....</i>	127
<i>Микола Кривенко. Поет Олег Лишега.....</i>	139
<i>Зоя Навроцька. Нічого ніде не зникає.....</i>	147
<i>Алла Загайкевич. Слухаючи Лишегу.....</i>	178
<i>Володимир Рак. Свіча горіла ясно.....</i>	184
<i>Петро Мідянка. Принеси мені з-під Надвірної лиса.....</i>	187
<i>Костянтин Москалець. Спогади про Олега Лишегу.....</i>	190
<i>Людмила Таран. Герб Олега Лишеги.....</i>	194

<i>Володимир Назаренко. Яблука розбіглися.....</i>	199
<i>Наталка Білоцерківець. Червоний лебідь.....</i>	213
<i>Володимир Діброва. Про Олега Лишегу.....</i>	224
<i>Джеймс Брасфілд. Тисмениця.....</i>	237
<i>Михайло М. Найдан. Олег Лишега: поет гір.....</i>	245
<i>Тарас Прохасько. Концентричні кола наближення.....</i>	252
<i>Опір матеріалу.....</i>	256
<i>Марко Андрейчик. Яюсь під осінь:</i>	
<i>мої перші перетинання з Олегом Лишегою.....</i>	259
<i>Тарас Григорчук. З Лишегою.....</i>	265
<i>Володимир Лис. День ангела з Олегом Лишегою.....</i>	267
<i>Олександр Сопронюк. Життєві цяти: Олег Лишега.....</i>	276
<i>Василь Габор. Сум за людиною.....</i>	279
<i>«Великий міст» Олега Лишеги (до історії видання книги).....</i>	281
<i>Тетяна Шаленко. Одна велика метафора.....</i>	285
<i>Богдана Матіяш. Мій Лишега.....</i>	294
<i>Андрій Кісь. Даруйте, пане Олеже.....</i>	311
<i>Тарас Пастух. Він і так запам'ятає.. Якщо так має бути.....</i>	330
<i>Богдан Пастух. Він відчував літературу, наче тіло дерева.....</i>	354
<i>Степан Процюк. Князівство незримої краси.....</i>	359
<i>Василь Карп'юк. Я пливу, я весь час пливу.....</i>	362
<i>Соломія Чубай. Пастух слів і місяця.....</i>	365
<i>Остап Сливинський. Ніхто не йде назустріч.....</i>	370
<i>Любов Якимчук. Керамічні, дерев'яні та метаморфозні поезії Олега Лишеги.....</i>	374
<i>Григорій Донець. Три зустрічі.....</i>	381
<i>Катерина Міхаліцина. Світляк. Кілька замальовок з пам'яті.....</i>	385
<i>Володимир Єшкілев. Письменник ховається за деревами,</i>	
<i>текст літає над Вороною.....</i>	391
<i>Тимофій Гаврилів. Замість спогаду (про Олега Лишегу).....</i>	393
 Додатки	
<i>Листи Олега Лишеги до Станіслава Смирнова.....</i>	410
<i>Листи Олега Лишеги до Зої Навроцької.....</i>	418
<i>Лист Богдана Лишеги до Олега Лишеги.....</i>	424
<i>Уривки зі щоденника Станіслава Смирнова.....</i>	424
 <i>Відомості про авторів.....</i>	 429

ВІД УПОРЯДНИКА

Треба б зібрати спогади про Олега і видати їх окремою книжкою – ця думка з'явилась у мене після поховання поета у грудні 2014 року. Але тоді робити щось було не на часі, бо це було б занадто боляче для тих, хто любив Олега і приятелював з ним. Мав пройти певний час, аби біль утрати трохи стихнув і витворилася певна дистанція, з якої можна було б краще побачити і самого Олега, і його творчість, і середовище, в якому він перебував. Кажуть, що час лікує рани. Зазвичай це так, але не завжди. Кілька людей, до яких я звертався із проханням написати спогад про Олега, відмовилися робити це, бо його раптовий відхід і далі продовжує відлунювати в їхніх серцях сильним болем. Їхню відмову можна зрозуміти.

Усвідомлення того, що треба зробити книжку спогадів про одного з найбільш знакових та загадкових поетів в українській літературі ХХ ст., було. Але не було відчуття того, коли саме це почати робити. Волею долі восени 2018 року я опинився на славнозвісному Княжому Затоні, у квартирі Олега. І там, сидячи на кухні при чарці, почув від Олексія Сінченка: «Починай вже це робити. Не тягни. Бо час робить все прозорішим, але він також витирає з пам'яті те, що там є. І потім може таке статися, що якась людина відійде і не лишить після себе ніяких спогадів...» І саме тоді з'явилося відчуття, що прийшов час сідати за цю книжку. Олексій також підказав мені прізвища кількох ймовірних авторів, надіслав кілька вже опублікованих спогадів, допоміг із ілюстративним матеріалом і навіть знайшов стільниковий номер одного автора, який не-киянину знайти було неможливо. За це все я йому глибоко вдячний.

Задум видати книжку спогадів про Олега мав на меті дві цілі. По-перше, друзі, знайомі, шанувальники творчості Олега Ли-

шеги у такий спосіб виявили б пошанування цієї унікальної людини. І прояв такого пошанування якраз збігається із роком, коли Олегові мало б виповнитися 70. По-друге, спогади мали б допомогти прихильникам та дослідникам його творчості трохи краще зрозуміти його поетичний світ. А в ньому не все так просто, як може виглядати на перший погляд. З проханням про спогади я почав звертатися до рідних, друзів, знайомих – тих, хто знав Олега і міг би щось написати. За незначними винятками, всі радо погоджувалися. Промовистою була фраза давнього й доброго друга Олега Станіслава (Стаха) Смирнова, коли той вже надіслав свої спогади. Він сказав: «Я не міг не написати про Олега...» Лишега був не тільки надзвичайно талановитим поетом, але й відкритою та доброзичливою людиною. І те, що він давав людям у спілкуванні і своєму письмі, – воно не пропало, а повернулося в словах любові та пошанування. Як потім виявилось, кінцевий обсяг книжки перевершив задуманий удвічі. Люди не тільки погоджувалися написати свій текст, але й підказували, хто ще може виступити як автор. І я щиро вдячний за важливі підказки Олеговій сестрі Лілії, дочці Оксані, а також приятелям та знайомим поета Віктору Морозову, Стаху Смирнову, Юркові Винничуку, Володимирі Діброві, Маркові Андрейчику, Орестові Яворському, Валерію та Тетяні Шаленкам, Наталці Білоцерківець, Василеві Габору, Андрієві Кісю. Переважна більшість авторів допомагала з ілюстративним матеріалом, за що також усім велике спасибі. Також дякую чудовій перекладачці Олені О'Лір за переклад українською спогадів Джеймса Брасфілда та Михайла М. Найдана.

Олег прожив 65 років і був комунікабельною людиною. Зрозуміло, що за палітурками цієї книжки залишилося чимало людей, які знали Олега і які також могли б написати щось від себе. Тож при бажанні можна зробити ще одну книжку спогадів, вже з іншими авторами. І сподіваюся, що поява нових спогадів про Олега – справа близького чи далекого часів. У реалізації свого задуму я дотримувався настанови, яку засвоїв від Олега: все відбувається так, як має відбутися. Тобто якщо вдалося віднайти певних людей, вони виявили добру волю написати спогади і зробили це – значить, так і мало бути. У трьох випадках знайомі Олега не писали спогадів, але погодилися дати інтерв'ю. І ще одне засадниче правило цієї книжки: упорядник не робив жодного відсіювання текстів.

Не було ніяких критеріїв, яким мали б відповідати спогади, аби потрапити до книжки (також нічого не цензурувалося й не обтиналося, хоча незначні стильові виправлення доводилося робити). Окрім, звичайно, одного - так чи так, у тексті мало йтися про Олега. Кожен автор писав як відчував, розумів та міг. Його спогад - це відповідь на той внутрішній поклик, який зроджував у душі автора образ Олега. Тому тексти промовляють не тільки про Олега, а й про самих авторів. Однак попри всю індивідуальність авторських візій, кожен спогад прямо чи опосередковано говорить про небуденність постаті Олега, дивовижність його мислення, глибину виразного і водночас мінливого світу поета. Іншими словами, спогади в чомусь відрізняються одне від одного, а в чомусь сходяться. Такий спосіб представлення був близький самому Олегові, який в житті, поезії, прозі, есеїстиці, драматургії завжди обстоював багатоплановість бачення явища, з одного боку, а з іншого - намагався углядіти щось важливе, глибоке, сутнісне.

Наприкінці книжки подано кілька листів Олега до Стаха Смирнова та Зої Навроцької, які мені люб'язно надали самі адресати (за що їм ще раз дякую). А також розміщено лист батька Богдана Лишеги до Олега й уривки зі щоденника Стаха - ці тексти з'являються також з подачі Смирнова. Це зроблено з двох причин. Листи та уривки чимало говорять про Олега, життєві ситуації, у які він потрапляв і на які так чи так реагував. Крім того, їхнє оприлюднення запустить час розгортання тривалого проекту публікацій усіх текстів Олега Лишеги та матеріалів про нього.

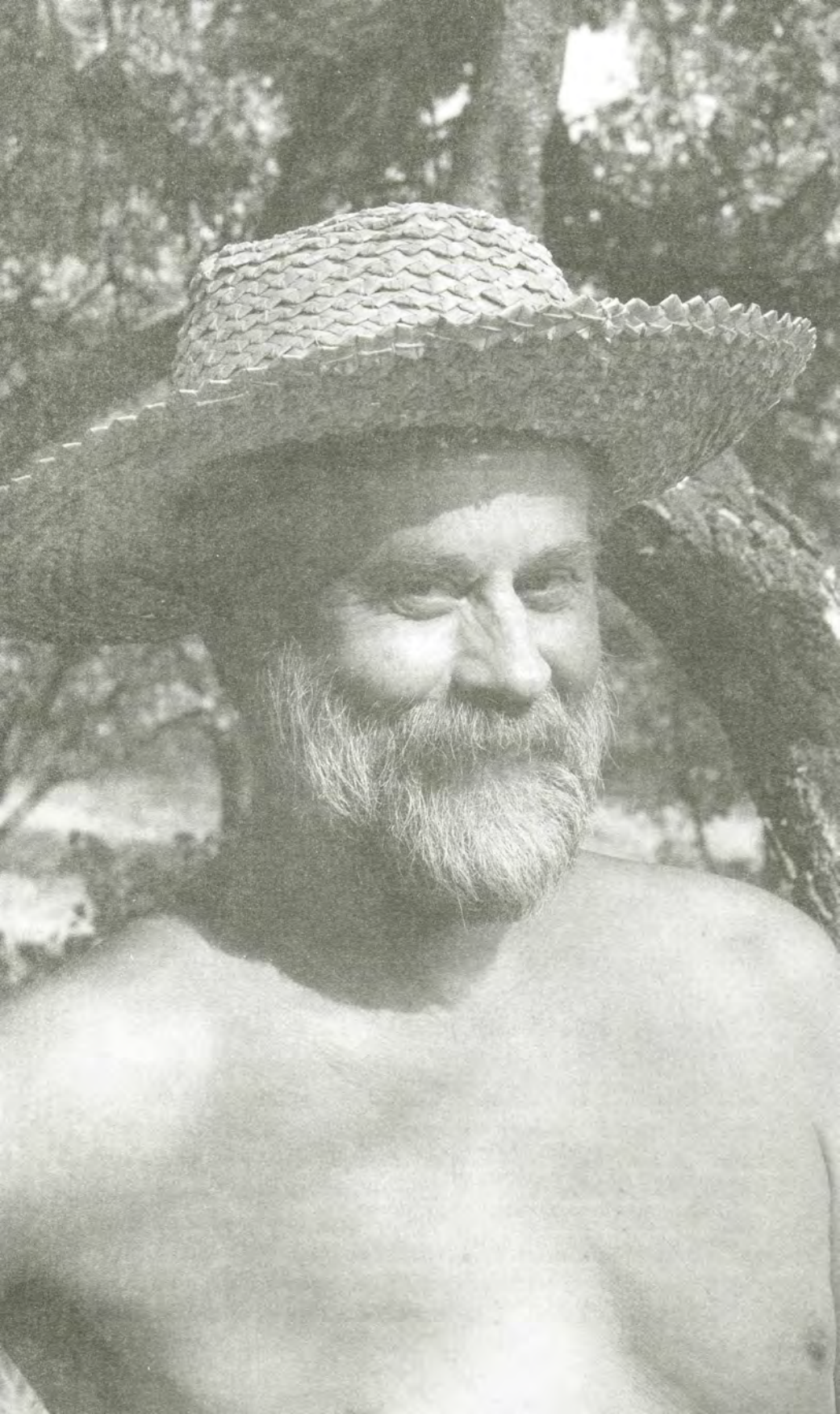
Взагалі дякую усім, хто відгукнувся і написав про Олега. Це було проявом любові та шани, які триватимуть і далі. І перепрошую тих, хто міг і хотів би написати свої спогади, але їх у цій книжці немає.

Також висловлюю вдячність Мар'яні Вільшинській за сприяння у виданні цієї книжки.

Свою «пісню 55» Олег завершив так:

*в домі очерету горить свічка,
Запалена мною, бездомним..
Крига над тобою, крига під тобою..
Полум'я відігріє пам'ять..*

Олеже, ми пам'ятаємо...

П'ЯТЬ ПІСЕНЬ ПРО ЛИШЕГУ

1.

Востаннє ми бачилися 4 грудня 2014 року на похоронах Євгена Сверстюка. Ми зустрілися поглядами у заюрмленому фойє Будинку вчителя, я кивнув на знак привітання, він сумовито кивнув у відповідь. Sic transit. Ми обоє, звісно, й не припускали, що то була наша остання зустріч.

Через два тижні зателефонувала Олегова Наталка і розпачливо повідомила, що він у лікарні, у важкому стані, з доволі рідкісним як на теперішній час діагнозом «занедбана пневмонія». Майже всі ми хворіли на пневмонію, проте мало хто уявляв, що від неї можна померти. Якщо занедбувати.

У цьому занедбуванні, однак, – весь Олег. Із його засадничою неувагою до побуту, до рутини, до так званої слави і визнання, до «здорового глузду», до загальноновизнаного і загальноприйнятого, до формального і регламентованого. Показово, що він за життя так і не написав жодного римованого вірша, хоч, безумовно, міг би. Це було, в його розумінні, занадто штучно, силувано, фальшиво. Поезія мала бути для нього максимально природною, максимально наближеною до розмовної мови – без красивостей, без метафор. Як глина, як дерево, яким він дедалі більше віддавався, захоплюючись скульптурою. Як річка, камінь, чи дикі звірі, які лиш на мить відкриваються нашому поглядові, перш ніж зчезнути у своєму, неприступному для нас, світі.

17 грудня я не поїхав до Олега в лікарню (поїхала дружина), я ж подався у Могилянку на церемонію вручення премії Юрія Шевельова, якою мав верховодити як голова журі. Того року лауреатом мав стати Кость Москалець; церемонія посувалася звичним трибом: ми представляли одного за одним трьох фіналістів, вони зачитували фрагменти своїх речей, аж раптом у залі підвівся Леонід Фінберг і повідомив, що півгодини тому помер Олег Лишега. Всі були приголомшені, хвилина мовчання розтяглася до безконечності. Олег був людиною простору, але не часу, і в цьому сенсі видавався вічним.

Потім був похорон у його рідній Тисмениці: будинок, де я бував і раніше, майже незмінний за сорок років, річечка, знана з Олегових віршів, сумні друзі та родичі, засніжений цвинтар, пронизливий холод, загальне відчуття необлаштованості й незатишності. Релігійних людей серед нас майже не було, сам Олег теж, наскільки я знаю, не сповідував якоїсь формалізованої релігії. Був стихійним, я б сказав, пантеїстом, у душі свого улюбленого Д. Г. Лоренса чи Ясунарі Кавабати. Ритуал був достатньо рутинним, без сподіваної у таких прощаннях сакральності. Сюди більше би пасувало, припускаю, буддійське вогнище.

Легкий подих сакрального я відчув пізніше – навесні 2018, оглядаючи виставку Олегових мистецьких робіт у Галереї ART 14 у Михайлівському провулку. Як і у віршах, він переходив тут із реального простору в символічний, де час остаточно втрачає своє панування.

2.

Ми познайомились восени чи взимку 1970-го у Грицька Чубая. Я, студент-першокурсник, був неофітом у їхньому більш-менш сформованому на той час товаристві, яке спонтанно збиралося, чи, як кажуть тепер, тусувалося у Грицька, тобто у Галі – в чималому двоповерховому «особняку» її батьків, де молоде подружжя з новонародженим сином Тарасом мало власну кімнату. Простір явно був замалим для світських раутів, проте достатнім для дружніх зустрічей і розмов «за чаркою чаю» – як не в самій кімнаті, то поруч у крихітній кухоньці.

Я не пригадую, хто ще був того вечора у Грицька, коли він оголосив, що зараз прийде Лишега і прочитає якусь нову річ. Олег не був cool, виглядав провінційним і, як мені тоді видавалось, негарним, закомплексованим – у потертому светрі, з потушленим поглядом, кічуватим переднім залізним зубом і незмінно меланхолійним виразом обличчя. Ми всі жили досить бідно у ті часи, але кожен як міг підкреслював власну богемність – чи то пишною бородою, як Володимир Онищенко, чи круглими окулярами, як Роман Кісь, чи військовим френчем, як Орест Яворський, чи шовковою хустинкою на шії, як Грицько. Олег тим часом завжди відзначався певною бомжу-

ватістю, яка одних відштовхувала, натомість інших приваблювала – викликала бажання допомогти, зодягти, обігріти, нагодувати. Галя якось влучно окреслила цей його імідж польською приказкою «obraz nędzy i rozpaczy», – окреслила без злостивості, навпаки – добродушно, з любов'ю. Хтось так само дотепно з подібного приводу зауважив, що Лишега – це не прізвище, а певне поняття – як нечуй, небельмес, неборак, нетяга, лишега. Його справді любили всі – як дорослу дитину.

Того вечора він, здається, приїхав із дому, з Тисмениці. В кожному разі, був чимось збентежений, чи пригнічений, чи просто втомлений. І вірш, якого він прочитав, видавався теж депресивним. Хаотичні асоціації, фрагментарні образи, потік свідомості. Холод і темрява, вокзальний скрегіт заліза, втеча і переслідування. «Вони били чимсь важким, заштовхуючи під колеса». То була єдина фраза, яка засіла мені у пам'яті з тої химерної, ні на що не схожої поезії.

Ми жили майже поруч: він – в одному з університетських гуртожитків на Пасічній, безуспішно перейменованій советами у проспект Ленінського Комсомолу, я – на невеликій бічній вуличці, що відгалужувалась від того проспекту на самому його початку і називалась тоді Кавалерійською. У добру погоду ми могли добиратися від Грицька з Погулянки додому пішки – повз Личаківський цвинтар і стадіон Інсти-

туту фізкультури, або ж – трохи довшим для мене шляхом – повз Ботанічний сад. Так само часто ми поверталися разом додому трамваєм із міста з різних імпрез, які теж зазвичай не обходились без Грицька та інших друзів. Ми вчашали на виставки і вистави, на концерти і фільми; добрих речей тоді допускалося небагато, тож відстежити все більш-менш вартісне було не так уже й складно.

Дорогою ми мали достатньо часу обмінятися враженнями, і я досить швидко відкрив у цьому непримітному хлопцеві глибокого й мудрого співрозмовника. Як і Грицько, він ніколи не сперечався – то була ідеальна, як я тепер розумію, постава для Вчителя; проте Грицько був холериком, з нього перла енергія, він був вродженим лідером, харизматиком, альфа-самцем, і незгоду завжди вмів виразити дошкульною фразою, нищівним коментарем, саркастичним зауваженням. Олег натомість лиш поблажливо посміхався – і коли я наївно доводив, що Симоненко – сильніший поет за Драча й Вінграновського, і коли наполягав, що Гемінгвей – куди кращий від зануди Фолкнера, і коли стверджував, що марксистське визначення свободи як усвідомленої необхідності не таке вже й безглузде, – якщо тільки його не візьмуть на озброєння демагоги.

Він не мав Грицькової ерудиції, його взагалі не цікавила кількість прочитаного чи побаченого; припускаю, що він узагалі не прочитав за життя більше, ніж кільканадцять чи, може, кілька десятків книжок, а проте все прочитане було саме його – у найглибшому і найсокровеннішому значенні того слова: він проникав у текст і жживався з ним, освоював і присвоював; він довіряв своїй інтуїції, непомилково знаходячи саме те, що найбільш відповідало його зацікавленням, його потребам, його мистецькому анімусу. Приблизно так дикі звірі непомилково знаходять рослини, потрібні їм для лікування чи відвітамінення.

Олег був мінімалістом – що в житті, що у творчості. Пригадую, як він носився з польською книгою про Гротовського – з докладним описом його вистави *Apocalypsis cum figuris* та численними фотографіями; як захоплювався щойно опублікованим тоді в СРСР Кавабатою і «Криком і шалом» Фолкнера; як носився з томиком Еліота, з віршами Лоренса, Карлоса Вільямса й Роберта Фроста, з давньокитайською поезією і японською графікою, з італійськими герметиками та двомов-